

УДК 378.1

Квасній Л.Г.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка***Паславська В.В.***кандидат економічних наук,
асистент кафедри міжнародної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ РИНКУ

У статті розглянуто значення освіти в контексті глобалізаційних викликів часу. Визначено необхідність високоякісної освіти та ефективної науки в Україні. Проаналізовано особливості європейської вищої освіти. Визначено чинники впливу на стан освіти. Розроблено основні напрямки інновацій в освітній галузі України.

Ключові слова: освіта, інноваційні системи, рівень освіти, якість освіти, вища освіта.

Квасний Л.Г., Паславська В.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНКА

В статье рассмотрены вопросы роли образования в контексте глобализационных вызовов времени. Отмечена необходимость высококачественного образования и эффективной науки в Украине. Проанализированы особенности европейского высшего образования. Отмечены факторы воздействия на образование. Разработаны основные направления инноваций в образовательной сфере Украины.

Ключевые слова: образование, инновационные системы, уровень образования, качество образования, высшее образование.

Kvasniy L.G., Paslavskaya V.V. CONCEPTUAL QUESTIONS OF INNOVATIVE SYSTEM OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT ARE IN THE CONDITIONS OF MARKET

In the article the value of education is considered in the context of calls global of time. Certainly necessity of high-quality education and effective science for Ukraine. The features of European higher education are analysed. Certainly factors of influence on the state of education. Basic directions of innovations are developed in educational industry of Ukraine.

Keywords: education, innovative systems, level of education, quality of education, higher education.

Постановка проблеми. Проблема удосконалення системи освіти завжди залишається актуальною. Забезпечення якісного рівня освіти вважається одним з головних завдань, що є невід'ємними від соціальної сфери.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Серед українських науковців поширені дискусії щодо сутності інноваційної системи та економіки знань. На думку авторів монографії «Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці», специфіка інноваційних систем в освіті зумовлена, перш за все, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що охоплюють нині більшість сфер людської діяльності, включенням більшості людей у процес діяльності з формуванням і використанням нових знань на відміну від домінуючого раніше буденного знання, із масовим використанням можливостей культурного та духовного збагачення глобалізованого світу, що несе в собі можливості нагромадження та обміну новими знаннями як науково-технічного, так і гуманітарного змісту [1, с. 32]. Особливе значення в цьому повинні відігравати вищі навчальні заклади.

Проблемам економіки та організації наукової та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів присвячена значна кількість наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників: А. Абрамшина, Г. Беккера, Й. Бескида, О. Молчанової, Р. Солоу, Т. Шульца, Л. Якобсона, Л. Романкової, Г. Добрової, В. Тонкала, Б. Маліцького, А. Алімова, І. Єгорова, Д. Черваньова та інших. Ряд теоретико-методологічних проблем та практичних питань, пов'язаних з організацією наукових досліджень, ви-

значенням їх ефективності та зв'язку з інноваційними процесами залишаються невирішеними. Потребують подальшого наукового обґрунтування та методичного забезпечення класифікація напрямків інноваційної діяльності вищого навчального закладу, проблеми ефективності використання робочого часу науково-педагогічними працівниками тощо.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в тому, що, усвідомлюючи те, що авторитетні вищі навчальні заклади можуть зробити значний внесок в економічний та соціальний розвиток країни, університети повинні бути уповноваженими приймати інноваційні рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління.

Цілями статті є дослідження концептуальних питань інноваційної системи вищого навчального закладу в умовах ринкових перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основна увага держави щодо розвитку національної вищої освіти сьогодні проявляється як назрілий відгук суспільства на виклики часу. Реалії сьогодення ставлять перед науково-освітньою галуззю України вирішення нових завдань в контексті забезпечення інноваційного поступу України. Нинішня важка економічна ситуація в країні свідчить про те, що Україні важко вибратися з лабіринту індустріального суспільства і перейти до суспільства сталого розвитку. Тому необхідними є високоякісна освіта та ефективна наука, які, на жаль, ще не стали в Україні першочерговими пріоритетами. Поширена теза «Знання заради життя» набуває особливої актуальності і стає домінуючою в XXI столітті, оскільки саме тепер спо-

стерігається значний розвиток науки, і настав час гармонізувати архітектуру системи вищої освіти. До основних властивостей європейської вищої освіти доцільно віднести наступні:

- висока конкурентоспроможність вищих навчальних закладів Європи;
- висока якість освітніх послуг;
- довіра держави до вищих навчальних закладів;
- сумісність структури освіти та кваліфікації;
- мобільність студентів;
- забезпечення працевлаштування випускників;
- привабливість освіти.

Нинішня наявна ситуація вимагає подальшого осмислення, в результаті чого потрібно розробити адаптовані до сучасних вимог концептуальні питання інноваційної системи вищого навчального закладу в умовах ринку.

Основна мета вітчизняної системи освіти, як це стверджується в проєкті Національної доктрини розвитку освіти України XXI, – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Досягнення цієї мети можна віднести до найголовнішої гуманістичної функції освіти, оскільки саме це дозволить сформулювати потребу в навчанні впродовж усього життя, інтерес до навчання та постійного самовдосконалювання, забезпечити вільний, рівний доступ до освіти всіх рівнів і для всіх верств населення [3, с. 56]. У цьому зв'язку потребують подальших досліджень концептуальні питання інноваційної системи вищого навчального закладу в нинішніх умовах ринкових перетворень.

Невирішеними залишаються теоретичні питання, пов'язані з визначенням навчально-педагогічного ефекту результативності наукової роботи та диверсифікації джерел фінансування інфраструктури вузівської науки.

Сучасні інновації у виробництві, технологіях, освіті та в сфері послуг стають нормою існування та розвитку теперішньої людської цивілізації. Проте вони тісно пов'язані з рівнем розвитку системи освіти та якістю освіти в цілому. Система вищої освіти представляє собою складний багатофункціональний комплекс економіки, діяльність та розвиток якого потребують широкого використання наукових знань, впровадження науково обґрунтованих методів управління, залучення в практичну діяльність фінансових та матеріальних ресурсів.

Все це сприяє зміні не лише виробничої бази суспільства, але й соціально-економічних відносин, культури та міжособових взаємозв'язків. Як наслідок цього, змінюються вимоги і до самої людської особистості, до її освіти, науки та вміння пристосуватись до змін в навколишньому середовищі, завоювати і розповсюджувати знання та розвивати власні творчі можливості у відповідності до нових вимог часу.

Одним з нових напрямків вищої освіти є безперервна освіта. Зарубіжні дослідники ще в кінці 1970-х років визначили три основні напрямки розвитку безперервної освіти: експансія, інновація й інтеграція [2, с. 129]. Експансія в освіті означає, що освіта впродовж життя охоплює навчальний процес у часі, тобто за діапазоном, змістом й появою нових ситуацій навчання, і, таким чином, створює нові мотивації і пропонує різноманітні можливості. Інновація в освіті стосується створення альтернативних структур і видів навчання у відповідь на численні й різноманітні навчальні можливості. Інтеграція освіти створює ін-

струменти, які використовуються в процесі експансії і запровадження інновацій за допомогою необхідних організацій та створення певних зв'язків.

У цьому зв'язку вищий навчальний заклад доцільно розглядати як органічний елемент соціально-економічного комплексу країни з характерними для галузі освіти формами управління і наявністю притаманних йому ознак. Функціонування вищого навчального закладу як суб'єкту господарювання, пов'язує його з іншими складовими господарського комплексу країни та визначає його роль і функції у соціально-економічному середовищі.

Кожен вищий навчальний заклад перебуває в постійній взаємодії із зовнішнім середовищем. Функціонування вищого навчального закладу, як суб'єкта господарювання, залежить від впливу зовнішніх чинників, зокрема: потоку абітурієнтів і частки бюджетників та контрактників; потоку осіб, які підвищують кваліфікацію та науковий рівень (аспіранти, докторанти, студенти факультетів підвищення кваліфікації, слухачі курсів перепідготовки тощо); професорсько-викладацького складу, наукового, навчально-допоміжного та адміністративно-допоміжного персоналу; якості матеріально-технічних ресурсів, зокрема, програмного забезпечення; обсягів та структури фінансування.

Вищий навчальний заклад впливає на зовнішнє середовище. Цей вплив проявляється через випуск кваліфікованих фахівців, підготовку науково-педагогічних кадрів, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання науково-дослідних робіт, впровадження результатів наукових досліджень. Тому ефективність функціонування вищого навчального закладу в цілому та його наукової складової визначається рівнем впровадження інноваційних технологій.

Таким чином, доцільно виділити основні концептуальні питання інноваційної системи вищого навчального закладу:

- зміст інноваційної політики вищого навчального закладу,
- цілі, види, категорії, принципи, закономірності його функціонування.

Реформування вищої освіти відповідно сучасним вимогам пов'язано з необхідністю адекватної оцінки виконання однієї з основних функцій університетської освіти – активного впровадження в навчальний процес результатів наукових досліджень.

Тому результативність від впровадження інновацій у вищому навчальному закладі доцільно визначати таким показником як «навчально-педагогічний ефект від впровадження інновацій». Зміст цього поняття полягає у визначенні суми знань, що передається новим поколінням безпосередньо у процесі функціонування вищого навчального закладу як навчально-наукового комплексу. Ефективність функціонування вищого навчального закладу обумовлюється поєднанням діяльності окремих його підсистем: навчальної, науково-дослідної та фінансово-господарської.

У вищому навчальному закладі відбувається формування людини як особистості, людина озброюється знаннями, виховуються громадянські якості, вміння думати й працювати, спілкуватися і відпочивати, брати участь у суспільному житті і водночас бути індивідуально неповторною особистістю.

Оскільки, на думку вчених, майбутнє буде ерою інформаційних технологій, глобальної комп'ютеризації, розповсюдження системного програмування та широкого використання мікроелек-

троніки, лазерної техніки і світлопровідних ліній зв'язку, то універсального значення повинні набути комп'ютерні способи прийняття рішень, телекомунікаційні комп'ютерно-дослідницькі й експериментальні системи.

Проте статистичні дослідження свідчать, що зміни у науковій сфері стали відзеркаленням зрушень в економіці України в цілому внаслідок глибокої соціально-економічної кризи кінця XX – початку XXI століття. Результатом цього стало значне погіршення показників наукової та науково-технічної діяльності. На рис. 1 представлена динаміка змін у розмірах фінансування наукової сфери та науково-кадровому потенціалі України. В останні роки ці тенденції все більше поглиблюються.

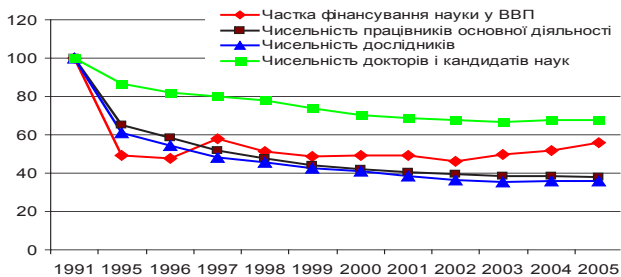

Рис. 1. Динаміка змін фінансування та кадрового потенціалу наукової сфери України у % до 1991 р.

Динаміка змін фінансування та кадрового потенціалу наукової сфери України у % до 1991 р. показує, що найбільш високими темпами скорочення усіх показників відбувалося у першій половині 90-х років. Саме у цей період Україна втратила значну частку наукового потенціалу і за індикатором науково-технічного розвитку відстала від європейських країн. Зменшення фінансування найбільш негативно вплинуло на галузевий та вузівський сектори науки. Проте, за останні роки стан справ не покращується, а навпаки, все більше погіршується.

У діяльності вищих навчальних закладів на місцях за останні роки відбувалися зміни, аналогічні тим, яких зазнала в цілому сфера науки і освіти України: зменшується кількість студентів стаціонару при підвищенні чисельності науково-педагогічних працівників, у тому числі докторів і кандидатів наук. Зазнали змін наукові структури університетів: скорочується кількість працівників наукових підрозділів, що компенсується збільшенням чисельності працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи за сумісництвом. На цій основі можна зробити висновок щодо ідентичності динаміки перетворень, що відбувалися у вищих навчальних закладах на місцях і в науковій сфері України в цілому.

У процесі дослідження з'ясувалося, що показники, які використовуються для характеристики функціонування наукового сектору ВНЗ, не завжди адекватно відображають внутрішній зміст процесів, а оцінка інших взагалі неможлива із-за відсутності необхідних індикаторів. Бракує методики розрахунку чисельності науково-педагогічних працівників вузів, які виконують роботи за сумісництвом у другій половині робочого дня. Це призводить до суб'єктивної оцінки участі працівників вищої школи у наукових дослідженнях.

Внаслідок соціально-економічної кризи в Україні в 90-ті роки минулого століття різко скоротилися обсяги фінансування науки, що, в свою чергу, стало причиною суттєвих структурних зрушень, появилися нові форми власності і нові джерела фінансування. Аналіз сучасного стану освітянських послуг в Україні свідчить про посилення конкуренції, що обумовлюється звуженням мережі вищих навчальних закладів, більш високою доступністю вищої освіти, змінами демографічного стану. В цих умовах вищі навчальні заклади змушені вступати у конкурентну боротьбу для одержання додаткових коштів. Тому набувають актуальності інноваційні заходи з розробки маркетингових комунікацій, спрямованих на створення та підтримку позитивного іміджу вищого навчального закладу, систематичного інформування потенційних абітурієнтів, керівників підприємств, організацій та установ щодо якості підготовки спеціалістів, формування у них мотивацій до одержання конкретної спеціальності саме в тому, а не в іншому вузі.

Посилення існуючих негативних тенденцій може призвести до кризи у відтворенні наукового потенціалу України. Тому уникнути повної кризи у системі формування наукового потенціалу вищих навчальних закладів можна завдяки науково обгрунтованій політиці у сфері науки на державному та регіональному рівнях, яка б поєднувала правові, економічні, організаційні та інші методи і стимули.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, враховуючи необхідність вступу економіки в новий етап світового розвитку, що докорінно змінює умови конкуренції країн світу, можна зробити остаточний висновок про необхідність вирішення концептуальних питань інноваційної системи вищих навчальних закладів в Україні. Формування інноваційної системи вищого навчального закладу повинно стати необхідною умовою підвищення його конкурентоспроможності. Така система повинна функціонувати у двох напрямках: удосконалення процесу освіти і підвищення ефективності наукової і науково-дослідної діяльності відповідно до потреб економіки країни та її соціально-економічного стану.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці : колективна монографія / В.М. Геєць, В.П. Семіноженко, Б.Є. Кваснюк : Економіка знань: модернізаційний проект України : у 3-х т., т. 1. – К. : Фенікс, 2007. – 544 с.
2. Десятов Т.М. Неперервна освіта: концепція, сутність, та стратегія розвитку / Т.М. Десятов, І.А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи. – К., 2003. – С. 124-132.
3. Марутян Р.Р. Гуманізація та демократизація сучасної вищої освіти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Р.Р. Марутян // Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді. – К., 2002. – С. 55-60.
4. Вихорева О.М. Економіка знань: мировые тенденции и Россия / Вихорева О.М. // Вестник Московского университета. Сер. 6. Экономика. – 2005. – № 3. – С. 100-108.
5. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / Геєць В. // Економіка України. – 2004. – № 5. – С. 4-14.
6. Яковлев А. Будущее – за «экономикой знаний» / Яковлев А. // Финансовый контроль. – 2004. – № 8. – С. 120-124.
7. П'ятакова Г.П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі / Г.П. П'ятакова, Н.М. Заячківська : навч.-метод. посібник. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 55 с.